

zelo omejen dostop do storitev uradne medicine, pa si razvite države s humanitarnimi akcijami prizadevajo povečati učinkovitost tradicionalnih medicinskih praks oziroma jih nadomestiti z uradno medicino. Še enkrat se soočimo s tem, kako moramo družbenokulturne pojave osvetliti na kontinumu »časa in prostora«. Kljub temu da vemo, da antropologi iz analitičnih razlogov iz celote umetno izločajo kulturne sestavine, da bi jih opisali in razložili, jih je nato smiselno s to celoto ponovno povezati.

Ta cilj seveda skuša uresničiti tudi avtorica, vendar pa pogrešam natančnejši opis značilnosti raziskovanega območja in njihovih prebivalcev ter nenazadnje samih sogovornikov, koliko so stari, kaj počnejo v življenju, kakšne bolezni so preboleli in kako, itd. Seveda človek za kulturnega antropologa ni zanimiv samo kot pripadnik neke določene entitete, vendar pa je treba opozoriti, da družbenokulturnih pojavov ne moremo obravnavati ločeno od človeka, tega pa ločeno od njegovega (naravnega, geografskega in socialnega) okolja. Kljub

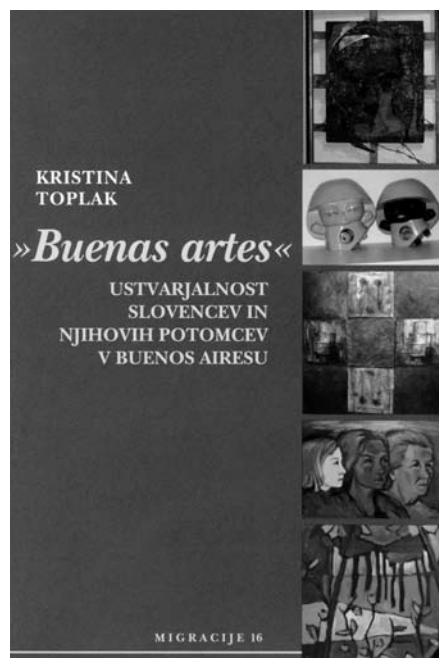
osredotočenosti na mikroraven pa avtorica ne spregleda odvisnosti zdravstvenega »stanja« in »znanja« istrskega prebivalstva od zdravstvenopolitičnih sistemov in njihove moči vse od srednjega veka do prve polovice 20. stoletja. Prav tako v prvem delu monografije pregledno predstavi tako zgodovino medicinske antropologije, njene teoretične usmeritve kakor tudi najbolj referenčna dela iz »klasičnega« obdobja kulturne antropologije, kar je zelo poučno za širšo javnost, laično in strokovno, zdravnike in zdravilce, zlasti pa za študente kulturne antropologije in etnologije.

Naj sklenem z razmišljanjem, ki se mi je porodilo ob prebiranju definicij, kot so »naravne«, »mehke«, »holistične« in še kakšne medicine. Ne moremo zanikati dejstva, da biomedicina pronica v vsakdanje življenje predvsem na temelju percepcije zdravnika kot ene najvišjih vrednot, kar medicini ne samo omogoča, ampak je celo zaželeno, da dejavno sodeluje pri postavljanju ločnic med »zdravim« in »bolnim«, »tradicionalnim« in »uradnim«. Toda, ali obstajajo či-

sti modeli ali so meje res nepropustne? Ali ni morda razlikovanje med »holistično« (tradicionalno ...) in »uradno« medicinsko strategijo preveč radikalno in zoženo? Ali ni holizem celostno dojemanje družbenih pojavov, struktur in mehanizmov v vsakokratnih družbenozgodovinskih okoljih? Ali posledično to ne pomeni, da bi lahko tudi »biomedicinski« model označili za »holistični«, ker je rezultat novih družbenih razmer in nanj pristaja večina populacije? Vsekakor po mojem mnenju izraza aplicirata tudi družbeno ozadje, ki je ustvarilo pogoje za nastanek, propad in potrebo po ponovnem obujanju, opuščanju ali kombiniranju elementov omenjenih medicinskih modelov. Pri tem ne smemo pozabiti, da je način pojmovanja, doživljanja in razumevanja vseh fizioloških stanj tesno povezan z načinom življenja in mišljenja, predvsem s stališči in z vrednotami. Zato celo avtorica te ocene ni poznala v knjigi omenjene bolezni *madron*; skratka, pogrešala sem natančnejši opis *narejenih* bolezni.

KRISTINA TOPLAK: »Buenas Artes«: ustvarjalnost Slovencev in njihovih potomcev v Buenos Airesu

Založba ZRC SAZU (Zbirka Migracije), Ljubljana 2008, 220 str.

V knjižni seriji Migracije je pri Založbi ZRC SAZU izšla knjiga etnologinje in kulturne antropologinje dr. Kristine Toplak »Buenas Artes«: *ustvarjalnost Slovencev in njihovih potomcev v Buenos Airesu*. Kot pove že naslov monografije, ki je posrečena kombinacija imena glavnega argentinskega mesta Buenos Aires in španskega izraza za umetnost *bellas artes*, avtorica obravnava umetnost med Slovenci v Argentini oziroma natančneje, umetnostno (predvsem likovno) ustvarjalnost in umetnostne sveto ve v preteklih in sodobnih migracijskih in transnacionalnih okvirih slovenskih izseljencev in njihovih potomcev v Argentini. Umetnostno ustvarjalnost predstavi kot pomemben izraz življenja Slovencev po svetu in s tem kot enega od ključnih vidikov za razumevanje migracijskih in integracijskih izkušenj posameznikov, oblikovanja slovenske skupnosti v Argentini, načrtnega ohranjanja »slovenstva« v diaspori, slo-

venske identitete ter (umetnostnih) transnacionalnih akcij in povezav. Na osebni ravni lahko umetnostna ustvarjalnost izraža posameznikove izkušnje v migracijskih in integracijskih kontekstih in s tem dinamično utemeljevanje identifikacij.

Vprašanje umetnosti med Slovenci po svetu je bilo do izida pričujoče knjige dokaj slabo obravnavano, saj se je s tem sistematično ukvarjala zlasti Irene Mislej, drugi raziskovalci slovenskih izseljencev in njihovih potomcev pa le mestoma in nesistematično. Kristina Toplak je vrzel zapolnila z umetnostno-antropološko analizo nekaterih likovnih in kiparskih ustvarjalcev in njihovih del, ki jih obenem obravnava kot predstavnike (a ne v posplošujočem smislu) slovenskih umetnostnih ustvarjalcev v Argentini.

Delo interdisciplinarno združuje dva metodološka pristopa – analizo umetnostne (predvsem likovne in kiparske) ustvarjal-

* Dr. Jaka Repič, asistent na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 1000 Ljubljana, Zavetiška 5, E-naslov: jaka.repic@guest.arnes.si

nosti ter etnografsko raziskavo življenjskih pripovedi petih slovenskih ustvarjalcev v Buenos Airesu. Analitično avtorica življenjske pripovedi in umetnostno ustvarjalnost umešča v kontekste migracijskih izkušenj in integracijskih procesov slovenskih izseljencev in njihovih potomcev v Argentini. Pri tem se osredotoča na prisilne migracije oziroma begunstvo po drugi svetovni vojni, posledično konstrukcijo slovenske skupnosti v Argentini in njene (ne)integracijske prakse znotraj širše argentinske družbe (ustanovitev slovenskih društev in šol, Slovenske kulturne akcije, delna getoizacija skupnosti, zavračanje španskega jezika v domačem okolju, zavračanje »mešanih« porok, itd.). Avtorica posebno pozornost nameni vlogi umetnosti v antropologiji, kar je dobrodošla novost v slovenski etnološki in antropološki stroki. Monografija sicer ni prvo delo na področju antropologije umetnosti v slovenski stroki, a podaja obširen, sistematičen in zaokrožen pristop k obravnavanju umetnosti kot antropološkega vprašanja. Monografija temelji na etnografski, zgodovinski, umetnostni in deloma sociološki analizi bogatih primarnih in sekundarnih virov, prav tako pa vsebuje precej slikovnih prilog in bogat seznam uporabljene literature. Avtorica je sicer morda spregledala nekaj temeljnih virov s področja migracij in slovenskega izseljenstva, a je toliko bolj obširen in reprezentativen seznam literature s področja antropologije umetnosti.

V uvodnih dveh poglavjih predstavi predmet raziskave, glavna dognanja in opredeli metodološki okvir raziskave. Žal se ravno v tem delu pojavijo nekatere pomanjkljivosti. Prva je nejasen analitični okvir razumevanja migracijskih procesov, ki jih avtorica razume zlasti kot kontekst, v katerega umesti življenjske pripovedi ustvarjalcev in analizo umetnostnih svetov, le v manjši meri pa tudi kot produkt socialne in kulturne agencije posameznikov in skupin. Za razumevanje migracijskih procesov avtorica sicer našteje različne sociološke, antropološke in psihološke teorije migracij, vendar ni povsem jasno, kakšen analitični model je dejansko tudi uporabila. Prav tako ni najbolje opredelila analitičnega razumevanja povezav med posameznikom, migracijskimi procesi in umetnostno ustvarjalnostjo. Kot »analitično orodje za razumevanje delovanja umetnostnih svetov, v katere se migranti vključujejo oziroma jih tudi (so) oblikujejo (str. 169) sicer uporabi teorijo šestih P (prilike oziroma okoliščine,

ustvarjalni posameznik, proces, ustvarjeni produkt, priznanje ustvarjalnosti in premike v družbi), vendar pa »logike migracij« med samo analizo ne poveže najbolje z vprašanji umetnostne ustvarjalnosti.

Ustvarjalnost razume kot izraz posameznikov, ki ga je treba »vedno znova obravnavati v kontekstu posamezne situacije« (str. 40). Na ta način se osredotoča na izkušnje in agencijo posameznikov, ki jih locira znotraj različnih in prepletajočih se interaktivnih sistemov, kot so slovenska skupnost, širša argentinska družba, umetnostni svetovi, kulturne institucije in nenazadnje različne transnacionalne povezave. Glavna konceptualna razlika med teoretskima okviroma razumevanja migracij in umetnostne ustvarjalnosti je v vlogi posameznikove agencije. Migracije razume predvsem kot zunanji kontekst, v katerem se posamezniki znajdejo in nato ustvarjajo v danih pogojih. Ravno s poudarjanjem partikularnosti izkušenj in analizo njihovih izrazov v umetnosti pa se avtorica uspešno izogne posploševanju.

V nadaljevanju predstavi zgodovinski, socialni in politični kontekst povojnega begunstva in naselitve v Argentini ter oblikovanje slovenske skupnosti. Opozori tudi na multikulturno situacijo, ki je močno zaznamovala življenje in možnosti migrantov. Neuspešni projekt argentinskega talilnega lonca je dejansko omogočil ohranjanje mnogih migrantskih oziroma nacionalnih skupnosti, med drugimi tudi slovenske, ki pa je celo institucionalno posegala tudi na področje kulturnega ustvarjanja. Takšen primer je Slovenska kulturna akcija (SKA), ki je bila sprva namenjena kulturnim dejavnostim in združevanju slovenskih umetnikov v Argentini, sčasoma pa je preseгла meje in sprožila transnacionalno povezovanje in sodelovanje slovenskih umetnikov po svetu. SKA kot osrednja kulturna institucija slovenske diaspore je ustvarjalcem omogočila izobraževanje, publiciranje in razstavljanje, obenem pa je vodila »kulturno strategijo« umetnostnega ustvarjanja in s tem ustvarjalcem postavljala celo nekatere vsebinske okvire. Umetnostna šola SKA je mnogim pomenila prvi stik z umetnostjo (str. 96), a je institucionalizirala in s tem omejevala umetnostno ustvarjalnost. »Pri večini Slovencev je bilo dojemanje umetnosti omejeno na realistično slikarstvo predvojnega obdobja ali impresioniste, s poudarjeno nacionalno konotacijo« (98). Spodbujali so zlasti vizualne reprezentacije domovine in izkustva begunstva, od česar

pa so se mnogi ustvarjalci delno odmaknili in se začeli naslanjati na umetnostne institucije in vplive širše družbe. Avtorica se zato posveti tudi opisu likovno umetnostnega sveta Buenos Airesa, ki so ga močno zaznamovali vplivi politične angažiranosti pa tudi multikulturna družbena situacija. Opiše ga kot večkulturnega in hibridnega, kar se kaže v mešanici stilov, nenazadnje pa tudi v »etnično pisani množici ustvarjalcev in publike« (73).

V etnografsko najbogatejšem osrednjem delu knjige predstavi ustvarjalni svet nekaterih posameznikov v Buenos Airesu. S pomočjo življenjskih pripovedi umetnostnih ustvarjalcev bralcu predstavi izkušnje migracije, integracije, oblikovanje sodobnih transnacionalnih povezav in nenazadnje prepletajočih se umetnostnih svetov. »Skozi pet pripovedi lahko sledimo subjektivnemu dojoemanju političnega, kulturnega in družbenega dogajanja v Argentini in tamkajšnji povojni slovenski skupnosti, hkrati pa se nam izrisuje posameznikova posredna in neposredna migracijska izkušnja« (108). Umetnost med migranti po eni strani predstavlja »pomembno dokumentarno gradivo o samem migracijskem procesu in tudi o novih okoljih« (11), po drugi strani pa dela ustvarjalcev »pričajo o posameznikovem intimnem doživljanju migracijske izkušnje, odtujenosti, eksilu, odzivih na (pogosto) večkulturno okolje, življenjskih spremembah in drugem« (12). Nekatera dela so predstavljena tudi kot slikovne priloge, a žal se umetnostna analiza likovnih in kiparskih del, ki bi bralcu jasno predstavila, kako se v njih izražajo migracijske izkušnje posameznikov, pojavlja le redko. Nekaj primerov takšne analize pa avtorica vseeno naniza – ti primeri zajemajo na primer simbolične podobe doma oziroma domovine (npr. str. 132, 180), povojnih pobojev (npr. str. 109, 180, 182, 183) in same migracije (npr. str. 136–137, 141).

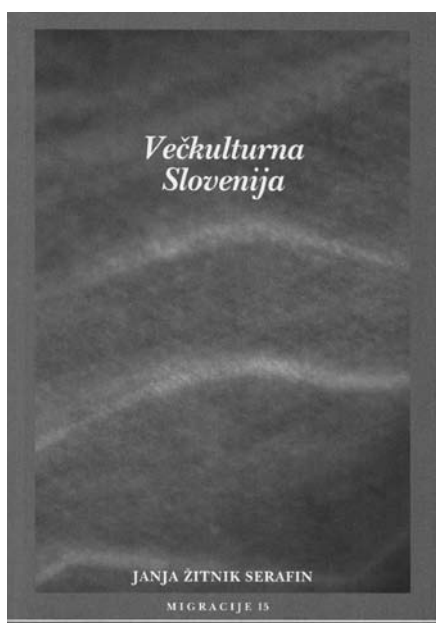
Avtorica se s kombinacijo umetnostne in etnografske analize (zlasti življenjskih zgodb) uspešno izogne posploševanju in raje pokaže na partikularnost odločitev, ustvarjalnosti in človeške agencije v migracijskih in integracijskih okvirih. Prav reprezentacije življenjskih zgodb petih slovenskih ustvarjalcev uspejo prikazati večplastnost in dinamičnost povezav med ustvarjalnostjo in identifikacijami. S pomočjo teh pripovedi avtorica prikaže, kako so individualne življenjske odločitve povezane z razumevanjem vlog in možnosti delovanja v slovenski skupnosti v Argentini

ter v širšem nacionalnem in tudi transnacionalnem prostoru. Eden od omenjenih ustvarjalcev ustvarja »kulturno hibridna« delo, sam pa sega v »transnacionalni umetniški prostor« (str. 185). Čeprav slovenski ustvarjalci po svetu še danes nimajo vidnega mesta v Sloveniji (str. 131), pa mnogi presegajo meje svojega delovanja in svojo ustvarjalnost predstavljajo v globalnem umetnostnem prostoru. Umetnostni ustvarjalci in drugi slovenski izseljenci ter njihovi potomci iz Argentine in od drugod po svetu so namreč vključeni tudi v ustvarja-

nje transnacionalnega prostora, kar prinaša novo dinamiko iskanja in utemeljevanja identifikacij ter nove izraze tovrstnih procesov v umetnostni ustvarjalnosti. Monografija je dragocen prispevek k spoznavanju slovenskega izseljenstva in področja antropologije umetnosti. Podrobno in sistematično odpira v slovenski etnološki in antropološki stroki dokaj slabo obdelana, a zelo zanimiva vprašanja o povezavah med migracijskimi izkušnjami in umetnostno ustvarjalnostjo. Kljub temu ugotavljam, da bi avtorica lahko natančneje

opredelila analitični okvir za razumevanje tovrstnih povezav ter razširila hermenevitično analizo likovnih in kiparskih del. Vseeno pa z uporabo etnografske analize življenjskih pripovedi in interdisciplinarnih pristopov k migracijam in umetnosti dobro razkriva možne implikacije umetnostnega ustvarjanja tudi kot orodja za razumevanje migracijskih in integracijskih izkušenj ter izrazov interaktivnih družbenih odnosov slovenskih izseljencev in njihovih potomcev.

JANJA ŽITNIK SERAFIN: Večkulturna Slovenija: položaj migrantske književnosti in kulture v slovenskem prostoru; ZRC SAZU (Migracije; 15), Ljubljana 2008, 314 str.

Monografija *Večkulturna Slovenija: položaj migrantske književnosti in kulture v slovenskem prostoru* avtorice dr. Janje Žitnik Serafin je 15. izdaja s področja slovenskega izseljenstva in priseljenstva v Sloveniji, ki od leta 2001 izhaja v zbirki *Migracije*. Monografija je vzporedni rezultat avtoričinih raziskav v okviru raziskovalnega programa Inštituta za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU pod nazivom *Narodna in kulturna identiteta slovenskega izseljenstva in še treh interdisciplinarnih raziskovalnih projektov: Položaj kulturno-umetniške de-*

javnosti slovenskih izseljencev in njeno mesto v sodobni slovenski kulturi, Stanje in perspektive slovenskega povratništva ter Literarna in kulturna podoba priseljencev v Sloveniji, vsebuje pa tudi prve rezultate projekta *Demografska, etnična in migracijska dinamika v Sloveniji in njen vpliv na Slovensko vojsko*, ki bo potekal do novembra 2009.

Matjaž Hanžek, nekdanji varuh človekovih pravic, v spremni besedi poudarja raziskovalno drznost avtorice, ki v knjigi postavlja v ospredje trditev, da je tudi kultura priseljencev del slovenske kulture. »Avtorica je razdrila ideološke in politične predsodke v našem odnosu do različnih omejujočih kulturno-političnih praks na Slovenskem. Tako kot sta bili slovenska izseljenska in zamejska kultura (molče) stigmatizirani do začetka devetdesetih – torej do nastanka 'nacionalne' slovenske države, je na enak način sedaj spregledana kultura naših sodržavljanov, ki niso slovenske narodnosti. Zanimiv je vzorec izključevanja, ki se, le v manjši meri spremenjen, ponavlja.« Avtorica v knjigi vpelje nov pojem *sokulture*, s katerim označuje matično kulturo večinskega naroda v Sloveniji, slovensko izseljensko in zamejsko ter manjšinske kulture v Sloveniji (»avtohtone« in »priseljenske«), ki jih povezuje bistven dejavnik: šele vse skupaj tvorijo slovensko nacionalno kulturo v sodobnem smislu. Kot si jih predstavljamo, so te kulture med seboj

razmejene vsaj z ohlapnimi narodnostnimi ločnicami, državnimi mejami, vse pa deloma tudi z jezikovnimi ločnicami. To, kar jih dejansko združuje v celoto nacionalne kulture, je skupna, izvorna ali privzeta kulturna dediščina, ki jo nenehno nadgrajujejo in dopolnjujejo s svojimi sodobnimi prispevki.

V prvem poglavju *Položaj izseljenske književnosti v matičnem prostoru* avtorica obravnava razmerja med slovensko matično ter izseljensko in deloma zamejsko kulturo, za drugo poglavje *Položaj literarnega dela priseljencev v Sloveniji* je svoje raziskovalne rezultate prispevala Lidija Dimkova, makedonska pesnica, esejistka in prevajalka, ki živi v Sloveniji. V tretjem poglavju *Kulturni položaj priseljencev in njihovih potomcev v Sloveniji* je avtorica obravnavala kazalce in dejavnike kulturne dosežke v slovenski družbi. V zadnjem poglavju z naslovom *Na poti k enakopravni jezikovni in kulturni integraciji* pa primerja kulturni položaj slovenskih izseljencev in priseljencev v Sloveniji.

Avtorica ugotavlja, da ne glede na viden prodor izseljenske književnosti v matični prostor od 90. let 20. stoletja njegova javna odmevnost še vedno zaostaja za odmevnostjo domače literarne produkcije, saj so zainteresirani krogi bralcev zdomskih del še vedno precej sklenjeni in stalni, bolj ali manj ekskluziven delček kulturne javnosti

* Tatjana Vokić, prof. geografije in univ. dipl. literarna komparativistka, Center domače in umetnostne obrti, 9241 Veržej, Puščenjakova 1, E-naslov: center.duo@siol.net